

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XIII. KÖTET. VI. SZÁM.

A RÉGI MAGYAR NYELV SZÓTÁRA.

SZARVAS GÁBOR

R. TAGTÓL.

Ára 10 kr.

BUDAPEST.

1886.

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

I. Solon adótörvényéről. *Télffy Ivántól*. 1867. 14 l. Ára 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Télffy Ivántól*. 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. *Tárkányi J. Bétától*. 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. *Szász Károlytól*. 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása *Toldy Ferencztől*. 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. *Vámbery Ármintól*. 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sándortól*. 1889. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól*. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szezezi Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől*. 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. *Brassai Sámuel*től. 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól*. 1870. 43 l. 20 kr.

Második kötet. 1869—1872.

I. A Konstantinápolyból legújabbán érkezett négy Corvin-codexről. *Mátray Gábor* l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól 1870. 43. l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. *Fínaly Henrik* l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. *Télffy Iván* lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytan névtár XVII. és XVII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzókról és megjelölésök módjairól. *Gr. Kuun Géza* lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szívejtegetések. *Szilády Áron* l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. *Szénássy Sándor* l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A defterekről. *Szilády Áron* lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. *Szvorényi József* lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 krajczár.

Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1872. 109. l. 40 kr. — II. Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében *Szabó Károly* r. tagtól. 1872. 18 l. 10 krajczár. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. *Szabó Imre* t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett *Fínaly Henrik* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ősköltészetre. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. *Goldziher Ignác*tól. 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. *Gr. Kuun Géza* l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól 51 l. 20 kr.

Negyedik kötet. 1873—1875.

I. szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálmik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivélése

A RÉGI
MAGYAR NYELV SZÓTÁRA.

SZARVAS GÁBOR.

R. TAGTÓL.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1886.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A régi magyar nyelv szótára.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1885 nov. 30-iki ülésén.)

Azzal kezdem, a mi egyelőre kétségtelenül legfontosabb része, legkielégítőbb pontja jelentésünknek, legfontosabb mind az akadémiára, mind művelt közönségünkre, mind pedig magunkra szerkesztőkre nézve is: hogy a régi magyar nyelv szótára, értjük a szerkesztés munkáját, leszámítva a szükségesnek mutatkozó pótlásokat s a föltétlenül szükséges revisiót, a befejezés küszöbén áll, vagy hogy még határozottabban, szabatosabban fejezzem ki magamat, az f és s betűk kivételével az összes szótári anyag föl van dolgozva, egybe van szerkesztve.

Vannak, s már előbb is akadtak többen, a kik türelmetlenkedtek, hogy lassan foly a munka, az idő egyre balad, s a szótár még sem kész. A ki vár, könnyen türelmetlenkedik. Ez megfogható és természetes. De az is természetes, hogy a ki végzi a munkát, s végzi szorgalommal, gondnal, lelkiismeretesen, s tapasztalja, hogy szorgalmaért elismerés helyett elégedetlenség jut neki osztályrészü, természetes, hogy az ily jutalom nem lelkesíti s épen nem fokozza kedvét a fárasztó munka teljesítésében.

A szótári anyag egybegyűjtésére vonatkozó fölszólítás 1873. év derekán történt. Ez volt a kezdetnek kezdete. Azóta tizenkét év folyt le. Ebből a tizenkét évből öt esik a gyűjtésre, kettő a rendezésre s a hátralevő öt a szerkesztésre. Tizenkét év hosszú idő, mondják a türelmetlenkedők; eredmény s a ráfordított idő nem állnak kellő arányban egymással; az egyik, az idő, sok, a másik, az eredmény, kevés.

Mondtuk, hogy a tizenkét évi időből, mióta a szótári munkálatok folynak, öt évet az anyaggyűjtés emésztett föl. A ki jártas a

magyar irodalomtörténetben, s végig tekint irodalmunk munkásainak elég hosszú névsorán s a XVIII. század végéig lenyúló irodalmi termékek számát s terjedelmét komolyabban fontolóra veszi, a ki, nem mondjuk, hogy forgatta, hanem csak külsején látta valaha Bornemisza vagy Pázmány Predikációit; a ki tudja, hány s mily vaskos kötetekre megy egy Heltai, Molnár, Czeglédi sat. műveinek száma; a ki végig ment talán egyszer a biblián s meg tudja mondani mennyi időbe kerül e szent könyveknek csupán egyszerű száraz átolvasása, s hozzá azt is tudja, hány fordító ültette át a bibliát magyar nyelvre; a ki meg is próbálkozott, mint közülünk többen, az anyaggyűjtés szaporátlan munkájával és saját tapasztalatából tudhatja, hogy pl. egy 18 nyomtatott ívnyi, tehát középterjedelmű műnek, a Debreczeni Codexnek földolgozása, naponként 3—4 órát számítva, négy havi időbe került, s a ki tudja, hogy Calepinus szavainak kiírása teljes félévi munkának az eredménye: az nem mondhatja, legalább jó lelekkel nem mondhatja, hogy „sok idő, kevés eredmény”, különösen ha az elmondottakon kívül számba veszi még ama körülményt is, hogy a codexirodalom kivételével a nyomtatványok legeslegnagyobb részének földolgozását, részben mert nem akadt rá vállalkozó, részben pedig, mert így tanácsosabb is volt, két-három ember végezte, a kiknek ezen kívül még egyéb kötelességet is kellett teljesíteniök.

A rendezésre két esztendő ment rá. Nem akarunk aprólékos részletekbe bocsátkozni, azért csak annyit jegyzünk meg, ha egy halmaz czédulának, a mely nem igen messze áll az egy milliótól, ugyanazon az egy kézen — mert itt a munkamegosztásnak már nincs helye — hatszor-hétszer kell keresztülmennie, ez időbe kerül s ha ez időt két évre szabjuk meg, senki se vetheti szemünkre, hogy pazarul bántunk el vele.

A rendezés végeztével, mely alatt az anyaggyűjtés részben folyt s még ma is egyre tart, következett a fő munka, a szerkesztés.

Ha valahová, ide kívántunk hallgatag nem egyszer tanúkat, vajha látnák a nehézségeket, a melyekkel e munka teljesítésében meg kell küzdenünk, az akadályok nagy számát, a melyek a munka folyamát föltartóztatják, lassítják; hogy meggyőződnenek róla, hogy valóban nagy dolgot végeztek a szerkesztők, midőn idejüknek legnagyobb részét rászentelve, a szótárt aránylag oly rövid időköz alatt egybeállították.

Nem csak mások, vannak magunk iránt való kötelességeink is. Tartozunk vele igazságérzetünknek, hogy a hová befészkelte magát, elhagyja már-már otthonos tanyáját a némelyeknél minden alapos ok nélkül keletkezett elégedetlenség s türelmetlenkedés; azért közlünk itt egy pár cikkét a végszerkesztés alatt levő szótárnak; egy részt mutatványul, de főkép azért, hogy hozzájuk csatolt fölvilágosító észrevételeinkkel eloszlassuk magunkról, mit meg nem érdemeltünk, az idővel pazarulbánás gyanúját; **PAZAROL** (*pazárol* PP., *pázárol* Decsi: Adag. 67., *pazérol* Bod: Lex. 156, *pozorol* Fal.: NÚ. 22., *pazdorol* Tarn.: J6-Ak. 28. Tört.-Tár X. 157., *pazoll* Thaly: VÉ. I. 373.): 1) heluor 2) prodigo MA. Szakácsasszonyok ne pazolljato k, de barátságot vélem tegyetek: étkekkel engem most jól tartsatok Thaly: VÉ. I. 373. Pécsv.: Fel. 830.

El-pazarol: dissipo, dilapido, prodigo MA. Mindent el pázárlot Decsi: Adag. 67. Kit olly szertelenül pazarlek el testem kívánságira Szöll.: Dáv. 183. El pozorollyák Fal: NÚ. 22. Pénzét el-pazérlotta Gvad: Kár. 211.

Elpazarlás: profusio MA. Tékozlás s elpazdorlás képpen Tarn.: J6Ak. 28.

Pazarlás: prodigientia, heluatio MA. Az miket fáratsági és sok számtalan küleségének pazdorlása által tud véghez vinny TörtTár X. 157.

Pazarló: heluo, prodigus MA. Pazarló vagy tékozló: lurco vel decoctor Com: Juan 181. Oktalanul-való pazarlója a Szentírásnak Matkó: BCsák. 422.

A szótár, következésképe cikkecske is a szótári bizottság megállapította utasítások értelmében van szerkesztve. Ez utasítások szerint az alapszó után, ha vannak ilyenek, odacsatolandók a szónak maitól elterő alakjai. Ilyenek a jelen esetben *pazárol*, *pázárol*, *pazérol*, *pozorol*, *pazdorol* és *pazoll*. Ez alakok azonban, a mi különben magától érthető, nem csak az alap-, hanem a származékszókban is mutatkozhatnak; minthogy pedig az anyagrendezés a fokozatos származás alapján történt, következik, hogy e sajátságos alakok gyakorta más-más, egymástól messze eső szócsoportban rejteznek; mind e csoportokat tehát át kell vizsgálni s az illető alakokat kiválasztani, hogy egymás mellé az alapszóhoz függeszt-hessük; pl. a *pázárol*, *pazérol* és *pozorol* alakok az *elpazarol*, a

pozdorol pedig az elpazarlás és pazarlás származékszók csoportjában lehetők föl.

A *gyógyít*-beli *gyógy*-elemnek változatai közül 1) a *jóg*-a következő származékszók csoportjából került elő: *jóg-olás** (Bécsi C. 28.), *meg-jóg-ejtál* (Kules. C. 64.), *jóg-ejtás* (Komjáthy 172.), *jóg-its meg* (Székely: Zsolt. 58.), *meg-jóg-ította* (u. o. 176b.); 2) a *gyóg*-formát eme csoportok szolgáltatták: *gyóg-ít* (Decsi: Adag. 288.), *meg-gyóg-ít* (WeszprC. 10. DebrC. 12. Félegyh: Bibl. 5.), *gyóg-ítás* (Vásárh: Canisius 685. 687.), *meg-gyóg-ejtás* (DomC. 33.), *gyóg-il-nak* (ÉrdyC. 199.), *meg-gyóg-il* (JordC. 173. 402.), *meg-gyóg-ul-tunk* (Magyari: Halotti beszéd 46.), *meg-gyóg-olás* (RMNyE. IIb. 18.); végre 3) a *jógy*-alakot imezekből kellett összeválogatni: *jógy-ul* (Szék: Krón. 19.), *meg-jógy-ulának* (Szék: Krón. 19.).

Az alakok fontosságát hosszasan fejtegetni és bizonyítgatni egészen fölös munka volna; kiváló jelentőségük a pusztán most hallott adatokból is eléggé megérthető. A MU Szótár a *gyógyít*, *gyógyul*-beli *gyógy*-elemet a *jog*, vagy hosszan ejtve: *jóg* módosulatának tartja. Ebbeli nézetét így adja elő s okolja meg: «a *jog* egy régibb *jóg*-ból rövidült meg (a mely mai nap is hallható az Ormán-ságban). Megvan még a hosszú ó ebben is: *gyógy-ít*, *gyógy-ul*, melyet bizvást a *jog*, *jóg* változatának veszünk (az első *gy* = *j* közön-séges váltakozás; a második *gy* = *g*-re példa: *gyugyorodni*, *egyenes*: *gugorod*, — *igenes* mellett).» A *gyógyít*, *gyógyul*-nak föntebb idézett alakjai e vélemény helyességét fényesen igazolják s egészen kétségtelenné teszik.

De látható ebből egyszersmind, mily nagy gondot, mily szigorú lelkiismeretességet követel ez alakoknak pontos megállapítása, hű olvasása. A tapasztalat eléggé megtanított rá bennünket, hogy a kijegyzés, másolás pontosságában nem minden esetben lehet megbízunk; mind az akadémia jó hírve, mind saját hitelünk megköveteli tehát, hogy ez adatoknak egyenként lelkiismeretesen utána nézzünk.

Az alakok egybeállítására után következik a szó jelentésének meghatározása s a különböző jelentések alapján az adatoknak új

*) Az olvasó kedviért mai helyesírással, de a kikövetkeztethető régi kiejtés szerint jegyeztem ide az egyes alakokat.

csoportosítása, osztályozása, s erre ismét az egyes csoportbeli idézeteknek időrend szerint való elhelyezése.

Vegyük pl. ezt a szót: **szín**: color. Midőn a szerkesztés megkezdte munkáját, hogy folytassa ott, a hol a rendezés a magát bevégezte, e szócsalád a következő csoportok szerint volt elrendezve. Első csoport: **SZÍN**. Második csoport: összetételek: *Ellőszín, Földszín, Ón-szín, Ablak-szín* sat. Harmadik csoport: származékok 1) **Színél**; a) ennek összetételei: *Ell-színél, Ki-színél* sat. b) származékai: *Színélés, Színelet, Színölő*. 2) **Színés** és összes származékai: *Színésget, Színésít, Színéskedik, színésesség*. 3) **Színéz** összetételeivel s hajtásaival együtt.

A szerkesztés első teendője, a mint láttuk, e nagy szóhalmazból az alakok kiválasztása; ezek: *színy, szén, zén*; aztán az alapszó jelentéseinek meghatározása. A rendelkezésre álló adatokból a *szín* szónak következő kilencz, egymástól eléggé élesen megkülönböztethető jelentését állapíthatni meg. (Szabatosság kedvéért előre bocsátjuk a német kitételeket s csak azután következtetjük rá a latint; megjegyezzük azonban, hogy a szótárba utasításaink szerint csak a latin terminusok lesznek fölvéve.)

SZÍN: 1. farbe; color Cal. MA. Legien az ruha mynd körwl meg kwrnyeközöt kölvl kwlwl z yne kel VirgC. 146. sat.

2. [gesicht, angesicht, bild; facies MA. [vultus, conspectus]*). Vimagguc mend szentucut hug legenez neki seged urome scine eleut HB. Vr... fordíha teread w zent zinet VirgC. 19. 3. 26. Ur isten teremttötte az embert ew z yne nek hasonlatosságára ÉrdyC. 596. Meltoltással enneköm te zolgadnac atte kenodnac tyztörendö z ynet zemelyet hasonlatossagat zyvemre es testömre nomnod NagyszC. 102. sat.

3. [figur, gestalt, person]; [forma, figura, habitus, persona]. Harom azzoni embert lele elöl, kik mind ruhaiokban mynd zinekbbe hasonlatosok valanak VirgC. 102. Lathwan Abagarus hogh xpusnak z yne et awagh zemelyeeth nem lathatnaya nemy-nemw keep iroth bochata ihushoz, hogh vronknak kepeeth yrwa lathatnaya WinklC. 283. A tengörbéli leán z ynü hálnak ö hangas edössegös zeep eneklesy NagyszC. 63. sat.

*) A [ ] jegy alatt előforduló adatok a szerkesztőség magyarázatai.
Sz. G.

4. anmuth, schönheit, liebreiz]; [species, forma eximia, decor, venustas]. Nem esec le ifiactol, de Judit ð orcaianac z i n e b e n (specie faciei suae) fejte meg ötet BécsiC. 45. Nem leelettelyk hozyaa hasonlatos azzony allat z y n n e l tekintettel zeepseeggel Érdy. C. 660. Sz i n ð d e t szépségedet hogi megh latam Csoma C. 11. sat.

5. [das äuszere; [species externa]. Az keresztiensegnek czac s z i n e t viselik, ereiet pedig meg tagattak Félegyh.: Tanítás 524b. Chac s z i n e, es kilső képe vagyon nalatoc az Istenségnec Monoszl: Apologia. 322. A cselekedetnek sz i n é t nézi Keresszegi: Préd. 34. sat.

6. art, weise; [modus, ratio]. Az szerenche egy előben csudálatos jó sz i n n e l mutatá néki magát Pázm.: Kal. 441. Hogy valami sz i n n e l ezeket meg fejteggessék az atyafiak, azt mondgyák... u. o. 542. Itt mi nem mulatunk, az ngod méltó dicséretinek sz i n e megadásában Nagysz. Kalend. 1613. D₂. sat.

7. [oberfläche; superficies Cal. MA. Jelenec iro vy a kirali palota falanac z i n e n BécsiC. 141. Telczeetek be mynd z y n ű l az vydreket h vyzzel, es be telteek mynd z y n ű l JordC. 627. Az v t o n ueue ezebe hogi a vyz z i n ð n iart volna DebrC. 223. sat.

8. [das beste; [exquisitum, optimum rei alicuius. Tizen niolez ezer embert, vűnec fogua el, de mind a nepnec a sz i n i t Szék.: Krón. 43. Nem az alávalója az nemességnek, hanem az sz i n e Landorfehérvár 150. Az első Anyaszentegyháznak sz i n e az ð pártokon vólt Pázm.: Kal. 151. sat.

9. [vorwand; praetextus Cal. MA. Éddös z y n n e k alatta keserű mergekkel itattal NagyszC. 64. Donaciokat kuldultanac vala a királyoktól, külemb külemb sz i n e c és okoc allat Helt: Krón. 55. Az egyhaz kulchai hatalmanac sz ű n ð alat penzt vonszonac az Christusnac niluan valo mondasa ellen Zvonaries: Osiander 66. sat.

A többi nagy számú, e pontra vonatkozó példák helyett időkimelés tekintetéből csak még kettőt beszélgetünk, azt is röviden, az idézetek elhagyásával.

A paraszt szónak a régi irodalmi használat ime jelentéseit különböztette meg: 1. egyenes, igaz, becsületes; 2. egyszerű, czifrázatlan; 3. közönséges, mindennapi; 4. pór, földművelő, szántóvető; 5. durva, nyers, műveletlen, vad, barbar; 6. hitvány, silány

7. alsó rendű, alacsony származású; 8. világi (ellentétben az egyházi renddel).

Rend. 1. ordnung, reihe, reihenfolge: ordo, series; 2. mal: vicis; 3. classe, abtheilung, theil: tribus, classis, pars; 4. stand, stellung: status et ordo; 5. rang, würde: dignitas, gradus; 6. alter: aetas; 7. stiege, treppe: gradus; 8. stock, stockwerk: contignatio; 9. schicht: tabulatum, stratum; 10. stelle: locus; 11. art, weise: ritus, modus; 12. art, gattung: genus; 13. natur: natura; 14. lauf, ablauf: cursus; 15. fortdauer, verlauf: tenor, continuatio; 16. inhalt, gehalt: argumentum; 17. anordnung, einrichtung: ordinatio, dispositio.

Hogy mennyi időbe kerül, hány napot emészt föl egy ily rövid, alig két oldalra terjedő czikknek a megszerkesztése, azt csak az tudhatja, a ki végzi, vagy mint szemtanú végig nézi a munkát, s látja, tapasztalja, hogy lépten nyomon egész sora áll elő a nehézségeknek, akadályoknak.

Itt van például egy czédula s rajta e szó áll: *szeg*, s a forráson kívül semmi más nincs rájegyezve. Kérdés tehát, melyik *szeg*; mert van négy: 1. *Szég* v. *szög*: nagel, 2. *szég* v. *szög*: winkel, 3. *szég* v. *szög*: braun, lichtbraun, 4. *szeg*, cselekvésszó; s ha ez utóbbi, egyszerű *szeg*-e, vagy pedig összetétel: *beszeg*, *lészeg*, *mégszeg* sat; aztán melyik jelentésben áll: *s c h n e i d e n*, *b r e c h e n*, *s ä u m e n*, *e i n s ä u m e n*.

Látnivaló, hogy e magukban, minden idézet nélkül álló szókat, ha nem is mindegyikét, de legtöbbjét mondatbeli szerepük szerint lehet csak megítélnünk; ha tehát tanúknak föl akarjuk használni, föl kell keresnünk a helyet, a hol előfordulnak. Hogy az ily hitelesítő munkára sok idő pazarlódik el, az nem szorul bővebb bizonyítékra. De egyébként is az alak és jelentés meghatározásának esetein kívül szükségessé válik az utánnézés, ha a szó bármi tekintetben figyelmet ébreszt, vagy kijegyzője iránt alapos okaink vannak a bizalmatlanságra. Pedig hogy sokszor és sok ellen vannak, a számtalan eset közül csak néhányat idézünk szavaink bizonyosságául.

Az egyik czédulán ez a mutató szó áll: *egyszínű*; az eredetiben *égszínű*. Egy másik czédulának mutató szava: *gyöngyharmat*; helyes olvasással: *gyéngéharmat*. Egy harmadikon ez áll: *felrezen*, e helyett: *fél részént*. Mutató szó *szalagrétel*, e helyett *zálog-*

vétel. Mutató szó *kiszáll*; az eredetiben: *kesalnanak*, azaz: *késálnának* = küzdenének. (E szó, melyről eddig az volt a vélemény, hogy kihalt, ma is él a Csallóközben: «*kisálkolik*: kísért, faggat, dévajkodik», Nyr. I. 279.], s Hont megyében: «*kisálkodik*: ellenkezik, veszekedik» Nyr. XIV. k. 12. füz. . Mutató szó *gyérül*, *gyürüvel* h. Mutató szó: *meggyászoljuk*; az eredetiben *megigazóhok* = a mai meg igazítsuk. Ismét egy más czédulának mutató szava *hogyan?*; a szövegben pedig, melyet a kiíró idéz, ez áll: *hoggyan*; az eredetiben azonban ezt találjuk: *haggyan*, azaz: h a g y v á n. Mutató szó: *szita*; olvasd *szító* = zange, forceps. Egy más mutató szó *gyolcs*, *gyócs*, idézve *gyorchia* azaz *gyorca* = g y o r t y a, g y e r t y a (megjegyzendő, hogy a néhány sorral alább előforduló *gyorchia chinalo* [gyorca-csináló] nincs kiírva). *Szánkó*, Calepinusban *szankó vetésre*, azaz s z á m - k i - v e t é s r e való. A mutató szó *kéz ügyébe*, az eredetiben *keze egybe*, s egész teljességében: «Mynt kedeeg nyakaat vagaa az hoheer ottan zent palnak keze egybe t a k a r o y t a a az zöm kötew kezkenöth» (ÉrnyC. 379). Mutató szó: «*kegy* (gratia)»; ez a *kegy* pedig voltaképen *kigyó*, vagy a mint a codex mondja; «Az kegyo nak ő meerghe myath weztenek el» (ÉrsC. 214). Mutató szó: *szólat*, s a mint a kiíró magyarázza: *szólás*; s az idézetben ugyancsak ő így írja: «Halgashad meg isten en *onzollatomat*» = unszolatomat (AporC. 6). *Ülő szagú*, az eredetiben így áll: *kin uló fogu*. Kétségtől egyike a legnevezetesebbeknek ez a szó: *hasonmás*, melyet a kiíró rekeszjelben meg is magyaráz: «hasonmása, példánya valamely iratnak». Előfordul pedig ez a szó, a mint a czédula alján olvasható, a Czech codex 68. lapjának második felében. Tudnivaló pedig, hogy az idézett 68. lapon a codexnek egy szakasza végződik, melyhez függetlenül írója a leírás évét s helyét odacsatolja. Ezután jön egy hézag, a lap alján pedig e nyelvemlék kiadója, Döbrentei Gábor, egy jegyzetet csatol, mely e szavakkal kezdődik: «Lásd ennek *hasonmássát*» sat. S ez a *hasonmás* az, melyet a Czech codex, ha mint gyanúsnek utána nem nézünk, öröklésképen könnyen átadhatott volna a régi magyar nyelv szótárának.

De nem csak az eddig elszámlált, hanem ezenkívül még sok más, hasonlóan nyomós okok szükségkép megkövetelik, hogy egyszer is, másszor is utána járjunk a dolognak, s a hol homályos, érthetetlen vagy kétséges adatokkal találkozunk, ha lehetséges

megvilágítsuk, érthetővé tegyük, s az olvasónak biztos, megállapított ténnyel szolgáljunk, a hol pedig ez nem lehető, legalább valószínűségen nyugvó gyanításunknak adjunk kifejezést.

Egy, Pápai-Bod szótárára, mint forrásra hivatkozó czédulán ezt az adatot találtuk: «*muzsikaszínű ló: glauciolus*». A *muzsikaszín*-nek okvetetlen gyanút kellett ébresztenie; előállott tehát a további nyomozás szüksége. Pápai-Bod elődjének, Pápai Páriznak szókönyvében rányitva a *glauciolus* szóra «*musika-színű ló*» helyett már «*matska-színű ló*» kitévelt találtunk. Azonban megállapodnunk itt sem lehetett, meg kellett kérdeznünk mit mond hozzá Molnár A. Ő meg a *glauciolus*-t így teszi át magyarra: «*maczka szemő lo*». Ezek szerint a *maczka* világos, határozott, de kétséges maradt, vajjon «*maczka-színű*»-e, vagy «*maczka-szemű*». Mindkettejük közös forrását Calepinust kellett tehát megkeresnünk, hogy az ő döntő tanúsága alapján a valót megállapíthassuk. Calepinus Molnárnak ad igazat, midőn így fordítja az illető latin szót magyarra: «*matska szomű*», a mi kétségtelenül így olvasandó: *maczka szömű*. Hogy itt Calepinusnál nem sajtóhibával van dolgunk, s a *szomű* nem *színű*, hanem *szömű*-nek olvasandó, kétségtelenné válik a *glauciolus*-hoz csatolt következő latin magyarázattól: «*dicitur equus, qui felineis oculis est.*»

A Kulcsár-codex 193. lapjáról ez a hely van idézve: «*Ada kwes esnek w marmokath*». Meg kellett győződni, hibátlanul van-e e hely lemásolva. Úgy találtuk. Kérdés volt tehát, mit jelent s minő szó az az érthetetlen *marmok*. Az Apor és Döbrentey codexek megfelelő helyei, a hol *barmokat* áll, megvilágosítják e rejtelmes szót. Minthogy pedig maga az idézett codex is egyebütt állandóan *barom* alakot használ, s a törökségben is, a honnan való e szó, szintén *b-t* találunk, kétségtelen, hogy a *marom barom* helyett vagy írás, vagy sajtóhiba.

Ugyancsak a Kulcsár codexből van a következő idézet is: «*Meg elytek magatokath mykeppen ala hayloti fal es el romlo kufja*». A DöbrC.-ben e szónak *hasadik*, az AporC.-ben pedig *maceries* felel meg. Ez utóbbit Calepinus ekként fordítja: «*küfal, steinmauer*»; mely egyszersmind a codex kérdésbeli szavát is kellő világításba helyezi.

Ismerjük mindnyájan ezt a névszót *zaj* (régelben *szaj*), s ezt az igét *zajdul*, s ismerjük ,zúg, forrong' jelentését is; szokatlan

azonban mind alakra, mind jelentésre nézve az a *megszaidani* szó, mely Calepinusban a lat. *conforire* igének magyar megfelelőjeként áll. Mint gyanús, vagy legalább olyan szót, a mely nem áll minden kétségen fölül, szintén a többi, fölügyelet alatt állók s folyton szemmel kísérendők sorába kellett helyeznünk. S gyanunk nem volt alaptalan; később rájöttünk, hogy e szónak a *zajdul*-lal nincs semmi köze; a szintén Calepinusban előforduló latin *concaconak* magyar egyértékese, a *meg-szardom*, elárulta kilétét és mivoltát, vagyis hogy e szóban *i* helyett *r*-t kell olvasnunk.

Tököly Imre ezt írja magáról naplójában (Mon. Hist. Irók XV. 105.): «Mind az estve, s mind ma valamely porokat, azután estve dinyemagbúl és tejbül s valami viola *gyülep*bül esinált italt itatott velem az doctor.» A legelfogulatlanabb kutató is e szó ballattára majdnem önkénytelenül a *gyül* igére s az *ül*: *üllep* analogiára gondol, úgy hogy *gyülep* körülbelül annyit jelentene mint: *mixtura*, *keverék*. A további nyomozás azonban kiderítette, hogy ez nem egyéb mint a tör. *gülab*: rosenwasser, mely az arabból indulva ki, az európai nyelvek legtöbbsébe s köztük a középlatinba is átjutva, itt *julep* alakban honosult meg. Calepinus és Molnár még nem ismerik e *julep* szót; de Pápai Páriz már fölvette szótárába s a lat. *syrupus*-t magyarázza vele: «Sirup vagy Julep, nádmézzel össze-főtt nedvesség».

Calepinus magyar fordítója a lat. *duumviratus*-t e szóval teszi át nyelvünkre: *szubasaság*; a mindjárt rá következő *duumviralis* után azonban már *szubabasaság*-ot találunk. Valószínű, hogy az egyik vagy másik ezek közül sajtóhiba, a melyet a kritika dolga, hogy kinyomozva a valót, megigazítson. A kutatás a *szubasaság*-ot derítette föl helyesnek, a másik, a *szubabasaság* e szerint tollesuzamlás, vagy sajtóhiba.

Pápai Bod magyar részében találjuk ezt a különös szót: *java*; különös nem alakjánál, hanem jelentésénél fogva; latin egyértékésének ugyanis *epidromis* van beiktatva s a következő német kitételrel értelmezve: «ein ort-strictich an den jagd-tüchern, damit sie zu und aufgezozen werden». Molnár 4. kiadásának német magyarázata ettől eltérőleg ezt mondja: «seil, damit man die garn spannt». Mind a két szótár a *java* mellett ugyan oly jelentéssel egy magy. *jau* alakot is említ. A két Pápainak latin részében se a *java*, se a *jau* nincs meg; megvan azonban Molnár különböző kiadásai-

ban; névszerint a 3. kiadásban olvassuk: «*epidromis*: kötel, kire az Hálót kötie, *jav*, *java*, vadászbáló kötele; *epidromos*: háló széle kötele, *jáu*.» Minthogy e szót e két szótárírónkon s Kresznericsen kívül, a ki rájuk való hivatkozással egyszerűen átvette, sem az összes irodalom, sem a népnyelv nem ismeri; minthogy továbbá az az ingadozó sokféle alak: *jau*, *jáu*, *jav*, *java*, a melyben szemünk előtt megjelenik, előre is gyanússá teszi őt, épen nem hihetetlen, hogy itt valami *mistificatio*val van dolgunk; s talán jó helyen tapogatózunk, ha a titok megfejtését Molnár forrásánál, Calepinusnál keressük. E sok tekintetben nevezetes szótárban meg is találjuk a gör.-lat. *epidromides* alatt ezt a szót: *Iau*. A mi mindjárt föltűnik, az a különös mozzanat, hogy a tizenegy nyelvű szótár az *epidromides*-nek egy nyelvből se tudja egyértékesét idézni, kivéve a magyart. Kettő bizonyosnak látszik. Az egyik, hogy akár *iau*, *jau*, *jáu*, akár *jav*-nak olvassuk e szót, alkalmasan sem a vele érintkező nyelveknek egyikétől se fejthető meg; a másik, a mi az előbbiből következik, hogy itt is, mint számtalan egyéb helyen e szótárnak, ketségtelenül sajtóhibával állunk szemben. Hogy azonban miként javítandó ki, arra csak pusztá sejtélemmel felelhetünk. Én azt gyanítom, hogy Calepinus e szavában a kezdő *I* h. *T*-t kell olvasnunk, vagyis hogy az *Iau* nem más mint a ném. *Tau*, mely jelentésénél fogva is könnyen összeegyeztethető vele.

Folytathatnám tovább is, s folytathatnám bár nem óra, hanem akár naphosszat, még sem érné végét az e nemű példák hosszúra nyuló sora; hozzácsatolhatnám a többit is, például a magyar származékigék rendkívüli gazdagságával szemben a latin nyelvnek e tekintetben szegényes háztartását, s e miatt a latin terminusok alkalmas kiválasztásának nehézségét (vö. *jár*, *járdal*, *járdogál*, *járkál*, *járkálgat*, *járogat* s lat. *gradior* v. *ambulo*); szólhatnék arról is, mennyire késlelteti a munka gyorsabb folyását az a körülmény is, hogy a hol ennek szüksége jelentkezik, figyelembe kell vennünk a jelentésváltozás fokozatos menetét s a mennyire ez lehetséges, ennek alapján rendezni be s állapítani meg a helyes egymásutánt; fölemlíthetném ama visszásságot, hogy a codexmásolatok egy része, a melyekre az idézetek vonatkoznak, másként vannak lapszámozva, mint a később megjelent nyomtatványok, a mi nem kis mértékben nehezíti meg a szükséges utánnézet; s fölemlíthetném ezekhez a többit is, a melyeket már Simonyi társam

mult évi jelentéseiben elszámolt: de szükségtelennek tartom, mert a fölhozott okok is elég nyomósak, hogy kellő méltatásban részesülve, mindenkit meggyőzzenek arról, hogy egy ily mű előállítása, minő a szerkesztés alatt levő szótár, időt kíván, mert nem tisztán gépies munka, s aztán nem is oly könnyű dolog, mint talán némelyek vélték, kivált ha még fontolóra vesszük, hogy gyűjtők, rendezők, szerkesztők mind töretlen ösvényen haladtak, mindnyájan kezdők voltak.

Azért a munka befejeztéig a munkának még hátralevő részéhez szíves és békés türelmet kérünk. Mi, a mint eddig tettük, ezután is teljes erőnkkel rajta leszünk, hogy mennél hamarabb elkövetkezzék az időpont, a melyben az utolsó vonást megtesszük rajta. Hisz épen nekünk magunknak van érdekünkben, hogy siettessük megjelenését, nem csak azért, mert nekünk, nyelvészeknek, van rá első rendben szükségünk; nem csak azért, mert időnk legnagyobb részét fölemésztve, más, szintén fontos végzendőink teljesítésében visszatart, hanem főleg azért, mert vele sulyos, fölötte nyomasztó teher esik le vállainkról; de más részről pillanatra sem szabad szem elől tévesztenünk egy fontos kötelességet, azt, hogy a mit ránk bízta, a mit végezzük, jól, becsülettel végezzük. A megfontolás, a meghányás-vetés pedig, ezt mindenki tudja, nem egy percznek a növendéke; valamint azt is tudjuk, hogy hamar munkának sok az alja.

hazánkban. Székfoglaló *Bartal Antal* I. tagtól 1874. 182 l. 40 kr. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinand* I. tagtól 1874. 31 l. 20 kr. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. *Dr. Goldziher Ignác*tól. 1874. 42 l. 20 kr. — VI. szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről, *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi philológok és tanfériák 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről *Budenz József* r. tagtól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. szám. Az új sókról. *Fogarasi János* r. tagtól. 15 kr. — VIII. szám. Az új magyar orthologia. *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1875. 28 l. 15 kr. — IX. szám. Az ikés-es igékről. *Barna Ferdinand* I. tagtól. 1875. 32 l. 15 kr. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* I. tagtól. 1875. 25 l. 15 kr.

Ötödik kötet. 1875—1876.

I. szám. Nyelvészkező hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. sz. A neo- és palaeologia ügyében. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. szám. A hangsulyról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballagi Mór* r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. szám. Emlékbeszéd Kriza János I. t. felett *Szász Károly* I. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. szám. Művészet és nemzetiség. *Bartalus István* I. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. VII. szám. Aeschylos. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. szám. A mutató névmás hibás használata. *Barna Ferdinand* I. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. szám. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. *Imre Sándor* I. tagtól. 1876. 97 l. 60 kr. — X. szám. Bérczy Károly emlékezete. *Arany László* I. tagtól.

Hatodik kötet. 1876.

I. szám. A lány aspiraták kiejtéséről a zendben. *Mayr Auréltól* 10 kr. — II. szám. A mandsuk szertartásos könyve. *Bálint Gábortól* 10 kr. — A rómaiak satirájáról és satiráiróikról. *Dr. Barna Ignác* I. tagtól 20 kr. — IV. szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. *Goldziher Ignác* I. tagtól. 50 kr. — V. Emlékbeszéd Jakab István I. t. fölött *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István* I. tagtól. II. *Vaszary Kolozstól*. III. *Révész Imre* I. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékbeszéd Mátray Gábor I. t. felett. *Bartalus István* I. tagtól 10 kr. — VIII. A mordvaiak történelmi viszontagságai *Barna Ferdinánd* I. tagtól 20 kr. — IX. Eranos. *Tel'fy Iván* I. tagtól. 20 kr. — X. Az ik-es igékről. *Joannovits György* I. tagtól 40 kr.

Hetedik kötet.

I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. *Barna Ferdinand*. I. tagtól 50 kr. — II. Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása. *Budenz József* r. tagtól 10 kr. — III. Lessing (székfoglaló). *Zichy Antal* I. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolat a Magyar és szuomi irodalom között *Barna Ferdinand*, I. tagtól 10 kr. — Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. *Barna Ferdinand* I. tagtól. 30 kr. — VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. *Tel'fy Iván* I. tagtól. Ára 30 krajcár. — VII. A nevek uk és ik személynagairól. *Imre Sándor* I. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött, *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — IX. A török tatár nép primitív culturájában az égi testek. *Vámbery Ármín* r. tagtól 10 kr. — X. Bátori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) *Volf György* I. tagtól 10 kr.

Nyolczadik kötet.

I. Corvin-codexek. *Dr. Ábel Jenő*től. 60 kr. — II. A mordvaiak pogány istenei s ünnepi szertartásai. *Barna Ferdinand* I. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásomból. *Dr. Genetz Arvid*től. 20 kr. — IV. Tanulmány a japáni művészetéről. *Gr. Zichy Ágost*től. 1 frt. — V. Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta *Szász Károly* r. t. 10 kr. — VI. Ükkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — VII. Az ugynevezett lány aspiraták phoneticus értékéről az 6-ndben *Mayer Auréltól*. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. *Dr. Ábel Jenő*től. 80 kr. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. *Dr. Pozder Károly*tól. 50 kr. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székfoglaló *Imre Sándor* r. tagtól. 30 kr.

Kilenczedik kötet.

I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. *Budenz J.* r. tagtól 10kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. *Dr. gr. Zichy Ágost* I. tagtól 40 kr. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. *Ballagi Mór* r. tagtól 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nem-

zetisége. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 30 kr. — A Kún-vagy Petrarka-codex és a kúnok. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. *Szász Károly* r. tagtól. 10 kr. — VII. Ós vallásunk főistenei. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája *Dr. Ruzsicska Kálmántól* 10 kr. — IX. Ós vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. *Barna F.* l. tagtól 30 kr. — X. Lessing mint philologus. *Dr. Kont Ignácztól* 30 kr. — XI. Magyar egyházi-népénekek a XVIII. századból. Székfoglaló. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól 20 kr.

Tizedik kötet.

I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar hűmonda. (Székfoglaló.) *Heinrich Gusztáv* l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a szömi irodalmi társaság. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — IV. Ertsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) *Joannovics György* t. tagtól. 30 kr. — V. Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai *Ballagi Mór* r. tagtól 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaival. Mivéltségtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) *Dr. Petz Vilmos* tanártól. 60 kr. — Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VIII. Cationale et Passionale Hungaricum. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 30 kr. — IX. Az erdélyi hirlapirodalom története 1848-ig. *Jakab Elek* l. tagtól. 50 kr. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kűltag felett *Dr. Heinrich Gusztáv* lev. tagtól. 40 kr. — XI. Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr. — XII. A magyar romanticismus. (Székfoglaló.) *Bánóczy József* l. tagtól. 10 kr. — XIII. Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr.

Tizenegyedik kötet.

I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — II. Ujgörög irodalmi termékek. *Dr. Télyfy Iván* l. tagtól. 40 kr. — III. Középkori görög verses regények. *Dr. Télyfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — IV. Idegen szók a görögben és latinban. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — V. A esuvásokról. *Vámbery Ármín* r. tagtól 30 kr. — VI. A számlálás módjai és az év hónapjai. *Hunfalvy Pál* r. tagtól 20 kr. — VII. Telegli Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. *Majláth Béla* l. tagtól. 10 kr. — VIII. Káldi György nyelve. *Dr. Kiss Ignácztól*. 50 kr. — IX. A Muhammedán jogtudomány eredetéről. *Goldziher Ignác* l. tagtól 10 kr. — X. Vámbery Ármín «A magyarok eredete című műve néhány főbb állításának bírálata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 60 kr. — XI. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a nyelvör. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — XII. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszom Hunfalvy Pál bírálati megjegyzéseire. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 30 kr.

Tizenkettedik kötet.

I. Seneca tragédiái. *Dr. Kont Ignácztól*. 60 kr. — II. Szombatos codexek. *Dr. Nagy Sándortól*. 30 kr. — III. A reflexív és valláserkölcsi elem a költészetben s Longfellow. Székfoglaló. *Szász Béla* l. tagtól. 30 kr. — IV. A belviszonyragok használata a magyarban. *Kúnos Ignác* és *Munkácsi Bernáttól*. 50 kr. — V. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 50 kr. — VI. Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? *Volf György* l. tagtól. 50 kr. — VII. A kasztamuni-i török nyelvjárás. Irta *Thury József*. 50 kr. — VIII. Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. *Télyfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — IX. Boldogszony, ősvallásunk istenasszonya. *Kálmány Lajostól*. 20 kr. — X. A mondat dualismusa. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 60 kr. — XI. A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. *Gr. Kun Géza* t. tagtól. 40 kr. — XII. Isota Nogarola. (Székfoglaló.) *Abel Jenő* l. tagtól. 50 kr.

Tizenharmadik kötet.

I. Kudrun, a monda és az eposz. *Heinrich G.* l. tagtól. 40 kr. — II. A votják nép multja és jelene. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — III. Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. *Goldziher I.* l. tagtól. 40 kr. — IV. A homeroszi Demeter-hymusról. *Abel Jenő* l. tagtól. 50 kr. — V. A votjákok pogány vallásáról. *Barna Ferdinándtól*. 20 kr.